

Úvod do UNIXu

Libor Forst

- Úvod, charakteristika
- Historie, principy
- Systém souborů, organizace, příkazy
- Procesy, životní cyklus, komunikace
- Shell: koncepce, příkazy
- Zpracování textu (ed, grep, sed, vi, awk)

Literatura

- L.Forst: Shell v příkladech aneb aby váš UNIX skvěle shell; Matfyzpress 2010
www.yq.cz/SvP
- The Single UNIX® Specification, Version 3 (POSIX), The Open Group Base Specifications Issue 7, IEEE Std 1003.1-2008
www.opengroup.org/onlinepubs/9699919799
- manuálové stránky

Literatura (základy)

- J. Brodský, L. Skočovský: Operační systém UNIX a jazyk C; SNTL 1989
- L. Petřík: Jemný úvod do systému UNIX; Kopp 1995
- M. Sova: UNIX V - úvod do operačního systému; Grada 1993
- M. Brandejs: UNIX - LINUX - praktický průvodce; Grada 1993; ISBN 80-7169-170-4
- G. Todino, J. Strang, J. Peek: Learning the UNIX Operating System; O'Reilly & Associates 2002; ISBN 0-596-00261-0
- A. Robbins: UNIX in a nutshell; O'Reilly & Associates 2006; ISBN 978-0-596-10029-2
- L. Lamb: Learning the vi Editor; O'Reilly & Associates 1990; ISBN 0-937175-67-6

Literatura (programování)

- M. Jelen: UNIX V - programování v systému; Grada 1993; ISBN 80-85623-16-1
- C. Newham, B. Rosenblatt: Learning the bash Shell; O'Reilly & Associates 2005; ISBN 0-596-00965-8
- D. Dougherty: sed & awk; O'Reilly & Associates 1997; ISBN 978-1-565-92225-9
- A. Robbins, N. Beebe: Classic Shell Scripting; O'Reilly & Associates Inc., 2005; ISBN 978-0-596-00595-5
- C. Albing, J. Vossen, C. Newham: bash Cookbook; O'Reilly & Associates Inc., 2007; ISBN 978-0-596-52678-8
- E. Quigley: UNIX Shells by Example; Pearson Education Inc. (Prentice-Hall), 2005; ISBN 0-13-147572-X
- S. Kochan, P. Wood: Unix Shell Programming; SAMS, 2003; ISBN 0-672-32390-3

Literatura (principy)

- M.J.Bach: The Design of the UNIX Operating System; Prentice-Hall 1986
- L.Skočovský: Principy a problémy operačního systému UNIX; Science, 1993; ISBN 80-901475-0-X
- L.Skočovský: UNIX, POSIX, Plan9; L. Skočovský, Brno, 1998; ISBN 80-902612-0-5
- M.Welsh, L.Kaufmann: Používáme LINUX; ComputerPress 1997 (O'Reilly); ISBN 80-7226-001-4
- E. Raymond: The Art of UNIX Programming; Addison Wesley; 2004; ISBN 0131429019

Konvence

- Pevná část příkazu (neproporcionálním fontem)
 - píše se tak, jak je zapsána:
`man [-k] [section] topic`
- Proměnlivá část příkazu (kurzívou)
 - doplní se požadovaný text (slovo, číslo apod.):
`man [-k] [section] topic`
- Volitelná část příkazu:
`man [-k] [section] topic`
- Výběr z více variant:
`{BEGIN|END|/regex|/cond|} {cmds}`

Historie UNIXu

- 1925 - **Bell Laboratories** - výzkum v komunikacích
- 60. léta - s General Electric a MIT vývoj OS **Multics** (MULTIplexed Information and Computing System)
- 1969 - Bell Labs opouští projekt, **Ken Thompson** píše assembler, základní OS a systém souborů pro PDP-7
- 1970 - Multi-cs => **Uni-x** (snad **Brian Kernighan**)
- 1971 - Thompson žádá nový počítač PDP-11 pro další vývoj - zamítnuto
- Thompson předstírá vývoj systému automatizované kanceláře - počítač přidělen => zpracování textů
- 1973 - UNIX přepsán do jazyka C vytvořeného za tím účelem **Dennisem Ritchiem**

Divergence UNIXu

- pol. 70. let - uvolňování UNIXu na univerzity: především University of California **Berkeley**
- 1979 - v Berkeley přepisují UNIX pro 32bitový VAX **BSD Unix** (Berkeley System Distribution) verze 3.0; dnes verze 4.4
- Bell Labs přecházejí pod **AT&T** a pokračují ve vývoji verze **III** až **V.4** - tzv. **SVR4**
- UNIX uvolněn i pro komerci: Microsoft a SCO vyvíjejí pro Intel **XENIX**
- vznikají UNIX International, OSF (Open Software Foundation), X/OPEN,...

Varianty UNIXu

- SUN: **Sun OS, Solaris**
- Silicon Graphics: **Irix**
- DEC: **Ultrix, Digital Unix**
- IBM: **AIX**
- HP: **HP-UX**
- Siemens Nixdorf: **SINIX**
- Novell: **UNIXware**
- SCO: **SCO Unix**
- FreeBSD, NetBSD, OpenBSD,...
- Linux

Standards UNIXu

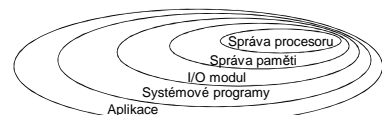
- SVID (System V Interface Definition)
 - "fialová kniha", kterou AT&T vydala poprvé v roce 1985 jako standard, jehož splnění je nutnou podmínkou pro použití obchodního názvu UNIX
- POSIX (Portable Operating System based on UNIX)
 - série standardů organizace IEEE značená P1003.xx, postupně je přejímá vrcholový nadnárodní orgán ISO
- XPG (X/Open Portability Guide)
 - doporučení konsorcia X/Open, které bylo založeno v r. 1984 předními výrobci platform
- Single UNIX Specification
 - standard organizace Open Group, vzniklé v roce 1996 sloučením X/Open a OSF
 - Version 2 (**UNIX98**), Version 3
 - splnění je nutné pro užití obchodního názvu UNIX

Charakteristika UNIXu

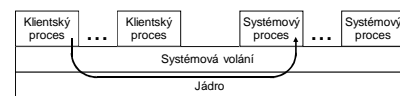
- poučení ale nezatížení minulostí
- nekomerční prostředí
- otevřený operační systém
- systém souborů
- uživatelé, skupiny
- procesy, komunikace
- interpret příkazů, grafické prostředí
- utility, jazyk C
- přenositelnost, modifikovatelnost
- síťová podpora
- volně šiřitelný SW (např. GNU)
- příkaz **man**

Modely OS

Klasický OS

UNIX

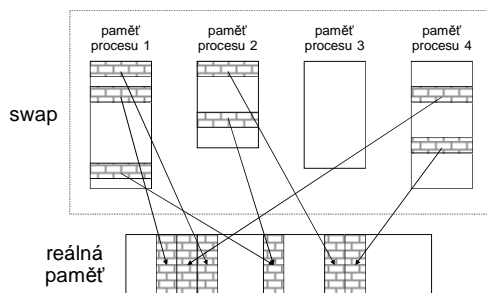
Funkce jádra OS

- Řízení provádění úloh (vytváření, ukončení, suspendování, komunikace, přístup k perifériím,...)
- Správa systému souborů (organizace disku, vytváření a mazání souborů, práva, udržování konzistence,...)
- Správa paměti (přidělování, uvolňování, ochrana, odkládání dočasně nepoužívané paměti - *swapping* resp. *paging*,...)
- Plánování procesů pro sdílení času CPU (plánovací algoritmus, přidělování časových kvant, priority,...)

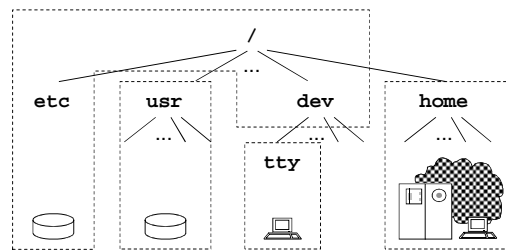
HW požadavky

- Možnost běhu procesu ve dvou režimech:
 - uživatelský (*user mode*): omezený přístup k paměti, instrukcím,...
 - privilegovaný režim (*kernel mode*)
- Hierarchické ošetření přerušení
 - vnější: HW (disky, periférie, ...)
 - vnitřní: událost CPU (adresace, dělení nulou, ...)
 - softwarové: použití speciální instrukce
- Správa paměti - oddělení virtuálního a skutečného adresního prostoru

Virtuální paměť

Jednotný hierarchický systém souborů

Strom adresářů

- **/bin** - základní systémové příkazy
- **/dev** - speciální soubory (zařízení, *devices*)
- **/etc** - konfigurační soubory
- **/lib** - základní systémové knihovny
- **/tmp** - veřejný adresář pro dočasné soubory
- **/usr/include** - hlavičkové soubory jazyka C
- **/usr/man** - manuálové stránky *
- **/usr/spool** - *spool* (tisk, pošta, ...) *
- **/usr/local** - lokální instalace *
- **/home** - kořen domovských adresářů *

* na některých systémech se může umístění lišit

Proces, komunikace

- Proces
 - zjednodušené: běžící uživatelský nebo systémový program
 - vzniká duplikací rodičovského procesu
 - výpis procesů: příkaz `ps`
- Komunikace
 - při startu otec předává data synovi, naopak nelze!
 - roura - tok dat od producenta ke konzumentu:
`ls | more`
 - další prostředky (např. sdílená paměť)

Interpret příkazů (*shell*)

- základní program pro ovládání UNIXu
- nezávislá komponenta systému: více shellů
- formát příkazů:
příkaz -přepínače operandy př. `ls -l /etc`
- metaznaky, např.:
`ls *.c > "výpis *.c"`
- příkazy:
 - interní: např. `echo`, `cd`, `pwd`
 - externí: soubory uložené na disku (cesta: **PATH**)

Jazyk shellu

- shell interpretuje vlastní programovací jazyk
 - řídicí konstrukce (např. `for`, `if`)
 - proměnné
`PATH=/bin:/usr/bin:$HOME/bin`
- jazyk řídí textové substituce (*textový procesor*)
- programování přímo na příkazové řádce
- shell-skript - soubor s programem pro shell
`sh test.sh; ./test.sh`

Příkaz `man`

- Volání:
`man [-k] [section] topic`
- Sekce manuálových stránek:
 - 1 - obecné uživatelské příkazy
 - 2 - služby jádra systému (*syscalls*)
 - 3 - knihovní funkce (jazyka C)
 - 4 - zařízení a ovladače zařízení
 - 5 - formáty (konfiguračních) souborů
 - 6 - triviální aplikační programy
 - 7 - různé
 - 8 - administrátorské příkazy a programy

Seznam uživatelů (`/etc/passwd`)

```
forst:DxyAF1eG:1004:11:Libor Forst:/u/forst:/bin/sh
```

Význam jednotlivých polí:

- uživatelské (*login*) jméno
- zakódované heslo (dnes např. `v /etc/shadow...`)
- číslo (*UID*); superuživatel (*root*) má UID 0
- číslo (*GID*) primární skupiny uživatele
- plné jméno (s příp. komentářem)
- domovský adresář
- login-shell

Seznam skupin (`/etc/group`)

```
users::11:operator,novak
```

Význam jednotlivých polí:

- jméno skupiny
- *nepoužito*
- číslo skupiny (*GID*)
- seznam členů skupiny

Ve skupině jsou navíc i všichni uživatelé, kteří ji mají uvedenu jako svoji primární skupinu.

Uživatelská relace

Po přihlášení k systému (lokálně n. vzdáleně - např. pomocí `ssh`, `putty.exe`) se uživateli spustí jeho *login-shell*. Tím se zahájí jeho uživatelská relace (*session*).

- ukončení session: `logout`
- ukončení shellu: `exit`
- změna uživatele (login-shellu): `login user`
- start shellu nového uživatele: `su [-] [user]`
- zjištění identity uživatele: `id, whoami, who am i`
- výpis informací o systému: `uname [-amnrsv]`
- výpis nalogovaných uživatelů: `who, w`
- výpis logu relací: `last`

Komunikace mezi uživateli

- on-line (zprávy):
 - zaslání: `write user`
 - potlačení příjmu: `mesg [y|n]`
- on-line (rozhovor):
 - příkaz: `talk user@host`
- off-line: e-mail
 - příjem: `mail`
 - posílání: `mail [-v] [-s subject] email...`
 - zpráva o příjmu: `biff [y|n]`
 - přeměrování dopisů: `$HOME/.forward`

```
forst@ms.mff.cuni.cz
"| /usr/local/bin/filter"
```

System souborů

- hierarchický systém
- jednotný přístup k adresářům, zařízením aj.
- diskové svazky, přístup k síťovým diskům
- konzistence, synchronizace (`sync`, `fsck`)
- ochrana souborů (přístupová práva)
- pravidla pro jména (délka, znaková sada, case senzitivita, skryté soubory)
- cesty (absolutní, relativní, . a ..)
- formát textových souborů (<LF>)

Příkaz ls

```
-rwxr-x--x 2 forst users 274 Jan 5 17:11 test
```

typ
práva
počet linků
vlastník, skupina
délka souboru v bytech
datum a čas poslední modifikace
jméno souboru

volby: dlouhý výpis (l), výpis do 1 sloupce (1), psát i skryté (aA), třídít podle času (t), třídít pozpátku (r), značit typ souboru (F), vypisovat rekurzivně (R), nevypisovat obsah adresářů (d), sledovat linky (L)

Typy souborů

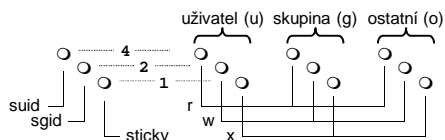
- Typy souborů ve výpisu `ls`:
 - obyčejný soubor (*regular file*): posloupnost bytů
 - d adresář (*directory*): sada binárních záznamů o souborech a podadresářích
 - b blokový speciální soubor, zařízení (*block device*)
 - c znakové (raw) zařízení (*character device*)
 - l symbolický link
 - p pojmenovaná roura (*pipe*)
 - s *socket*

- Rozpoznání typu: příkaz `file`

Přístupová práva (file modes)

- tři kategorie vlastníků: user (u), group (g), others (o); platí vždy nejspeciálnější kategorie, v níž je uživatel
- tři práva: prohlížení (read: r), modifikace (write: w), provádění souboru / práce s adresářem (execute: x)
- setUID, setGID (s) pro proveditelné soubory: běh pod propůjčenou identitou vlastníka (uživatele / skupiny)
- setGID pro adresář: nové soubory budou mít stejnou skupinu jako adresář (default na řadě systémů)
- sticky bit (t) pro adresáře: mazat a přejmenovávat soubory smějí jen vlastníci souborů a root (př. /tmp)

Změna přístupových práv

- změna práv (smí pouze uživatel-vlastník a root):
`chmod [-R] 751 file...`
`chmod [-R] og-w,+x file...`
- změna vlastníka (smí pouze root): `chown`
- změna skupiny (je třeba být členem): `chgrp`
- defaultní maska práv: `umask [masked_bits]`
- shell s novou defaultní skupinou: `newgrp group`

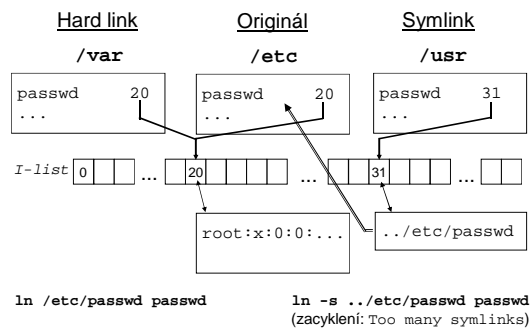
Organizace disku

- Fyzická: *sektor, stopa (track), válec (cylinder), povrch*
- Logická: *oddíl (partition)* (odpovídá block/raw device)
 - zobrazení: příkaz **df** (display filesystems)
 - konfigurační soubor **/etc/fstab**
- Systémová: *filesystem*
 - boot blok
 - superblok(y)
 - i-list (pole i-nodů)
 - datové bloky
- Obraz systému souborů v paměti (**sync, fsck**)

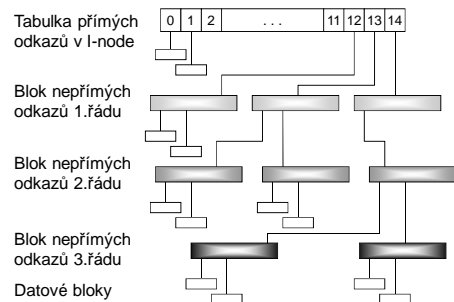
Index node

- Každý soubor v systému souborů má právě jeden i-node, který obsahuje:
 - počet linků
 - ID vlastníka (uživatele a skupiny)
 - přístupová práva
 - typ souboru
 - velikost souboru
 - čas
 - poslední modifikace souboru
 - posledního přístupu k souboru
 - poslední modifikace i-nodu
 - odkazy na datové bloky
- Výpis seznamu souborů s čísly i-nodů: **ls -li**
- Výpis informace z i-nodu (není v normě): **stat**

Linky

Adresace datových bloků

Obecné příkazy

- kopírování souboru: **cp [-pR]**
 - přesun (resp. jen přejmenování) souboru: **mv**
 - smazání souboru: **rm [-rfi]**
 - změna data a času: **touch [{-tčas|-r soubor}]**
 - změna aktuálního adresáře: **cd**
 - cesta k aktuálnímu adresáři: **pwd [-P]**
 - vytvoření adresáře: **mkdir [-p] [-m mode]**
 - zrušení adresáře: **rmdir**
- není undelete !

Výpis souboru

- výpis (zřetězení) souborů: **cat [files]**
 - výpis souborů po stránkách: **more, pg, less**
 - výpis začátku souboru: **head [-n n] [files]**
 - výpis konce souboru: **tail [{-n|-c} [+n] [-f]] [files]**
 - výpis souboru pro tisk: **pr**
 - výpis souboru s číslováním řádek: **n1**
 - počet bytů, slov a řádek: **wc [-cw1]**
 - kopírování na výstup a do souboru: **tee [-a] file**
- výpis binárního souboru: **od [-tfmt] [-j off] [-Nlen]**
- výpis řetězců: **strings**

Příkaz more

- Volání:
`more [-n] { +line | +/regexp | } [files]`
- Příkazy (* - může předcházet prefix počtu k):
 - mezer, d ... další stránka, půl stránky (*)
 - Enter ... další řádka (* - k nastaví default)
 - s, f, b ... přeskoč k řádek, stránek, stránek zpět (*)
 - /regexp, n ... hledej k-tý výskyt řetězce (*)
 - ' ... návrat na začátek hledání
 - !cmd, v ... start shellu, editoru
 - =, h ... výpis pozice, helpu
 - :n, :p ... přechod na další soubor

Tisk

	SUSv3	System V	BSD
• tisk:	<code>lp [file]</code>
<code>-d printer</code>	<code>lp [file]</code>
<code>-P printer</code>	<code>lpr [file]</code>
<code>-d printer</code>
• výpis stavu tisku:		<code>lpstat job</code>
<code>-d printer</code>	<code>lpq job</code>
<code>-d printer</code>
• zrušení tisku:		<code>cancel job</code>	<code>lprm job</code>
<code>-d printer</code>
- popis „tiskáren“: `/etc/printcap`
 - implicitní tiskárna: proměnná `PRINTER`
 - spool-oblast: `/var/spool/*`
 - formátování tisku: `pr, mpage`

Zpracování textu

- porovnávání souborů resp. adresářů:
`diff [-bBi] { -e | -Cn | -rqs } file1 file2`
`comm [-123] file1 file2` (musí být seříděné)
- výběr polí z řádek souboru (nemění pořadí polí):
`cut [-s] { -clist | -flist -dchar } [files]`
- spojení souborů „po sloupcích“ resp. řádek souboru:
`paste [[-s] -dchars] [files]`
- rozdělení souboru po řádcích n. blocích:
`split [[-l lines | -b bytes[{k|m}]]][file [name]]`
- konverze znaků:
`tr [-cds] table1 [table2] př.: tr 'A-Z\n' 'a-z:'`

Příkaz sort

- Volání:
`sort [-s] [-k beg[, end][mod]] [-td] [-ucm] [files]`
- Setřídí soubory na výstup resp. do souboru (`-o file`)
- Zadání třídícího pole:
 - beg ... pozice prvního znaku, end ... pozice posledního
 - tvar: `field.char` ... číslování od 1
- Modifikátory: `b` (bez mezer), `f` (ignorecase), `n` (čísla), `r` (opačně)
- Přepínače: `t` (oddělovač pole, default: posloupnost mezer), `u` (vyluč stejné klíče), `m` (merge only), `c` (check only), `s` (stable - není v normě)
- Pozor na lokální nastavení (`LC_ALL=C`)
- Podobný příkaz: `uniq` (netřídí, umí např. vypsat počty)

Příkaz find

- Volání: `find cesta... podmínka... akce`
- Podmínky:
 - `name, path, size, type, links, inum, fstype`
 - `user, group, perm`
 - `atime, ctime, mtime, newer`
 - hloubka vnoření ve stromě
 - negace (!), `-o`, `-a`, závorky
 - číselné hodnoty: `n`, `+n`, `-n`; názvy souborů: `wildcardy`
- Akce:
 - `print` (typický default)
 - `exec`; umístění jména: `{}`, konec příkazu: středník
- Příklad:
`find / -name *core -atime +7 -exec rm {} ";"`
- Hledání spustitelných souborů: `which, whereis`

Příkaz dd

- Provádí kopírování a konverze dat
- Název a syntaxe parametrů odvozena od JCL příkazu DD (Data Definition) systému IBM 360
- Parametry:
 - `if=file` - vstup (impl. standardní vstup)
 - `of=file` - výstup (impl. standardní výstup)
 - `bs=expr` - velikost bloku (`n[k][xn[k]]...`)
 - `count=n` - počet bloků
 - `skip=n` - posun od začátku (seek)
 - `conv=c[,c]...` - konverze
- Konverze ASCII/EBCDIC, pevná délka řádky/LF
- Příklad:
`dd if=soubor bs=8 count=1`

Příkaz join

- Provádí databázový *join* - slítí souborů podle rovnosti záznamů v dané klíčové položce
- Přepínače:
 - `t c` - oddělovač polí [posloupnost bílých znaků]
 - `{1|2} f` - číslo klíčového pole v souboru 1 resp. 2 [1]
 - `a n` - ze souboru *n* se berou i nespárované řádky
 - `v n` - ze souboru *n* se berou jen nespárované řádky
 - `e str` - náhrada za chybějící pole []
 - `o list` - přesný tvar výstupu [klíč a pak všechna pole]
- Formát popisu výstupu:
 - seznam polí oddělených čárkami nebo mezerami, příp. zapsaný do více parametrů
 - tvar pole: *n.f* resp. 0
- Ilustrační příklad: `ls -l | tr -s ' ' : | join -l 3 -t : -o1.9,2.3 -`

/etc/passwd

Úvod do UNIXu (2018)

SISAL

43

Příkaz xargs

- volání: `xargs cmd`
 - zavolá příkaz *cmd*, jako argumenty doplní obsah standardního vstupu
 - pří.: `xargs rm < soubory_ke_smazani`
- volání: `xargs {-Llines | -nwords} cmd`
 - opakuje příkaz, jako argumenty doplní vždy text z *lines* řádek standardního vstupu resp. každých *words* slov standardního vstupu
- volání: `xargs -I{fn} cmd`
 - opakuje příkaz pro každou řádku standardního vstupu, její text doplní do příkazu na místa označená *fn*
 - pří.: `ls *.c | xargs -I{} cp -p {} {}.bak`

Úvod do UNIXu (2018)

SISAL

44

Archivace

- archivace adresářů: `tar {c|t|x} [f file] [files]`
 - pří.: `tar cf - . | ssh host tar xf -`
 - distribuce SW balíků
- v normě nahrazen příkazem `pax`
- komprese souborů
 - historický standard (`.z`): `compress`
 - GNU (`.gz`): `gzip`, `gunzip`
- systémová záloha: `backup`, `dump`, `restore`
- zálohování po síti: `rdump`, `rrestore`

Úvod do UNIXu (2018)

SISAL

45

Řádkové editory

- `ed` - editor dostupný často i v diagnostickém režimu
 - edituje kopii souboru, opravy je nutno zapsat zpět
 - příkazy se berou ze standardního vstupu
 - dávková editace (`ed`-skripty)

- volání: `ed soubor`

- `sed` - stream editor
 - edituje vstupní proud, výsledek píše na výstup
 - editovací příkazy jsou součástí volání

- volání: `sed příkazy [soubor ...]`

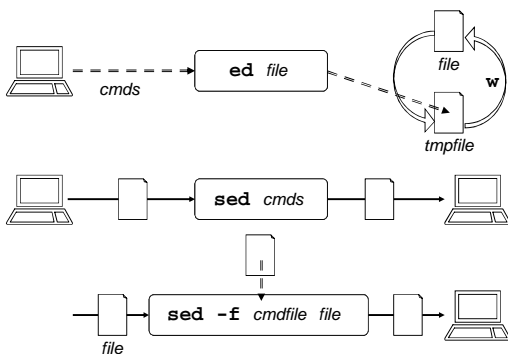
- příklad: `hostname | sed 's/\..*//'`

Úvod do UNIXu (2018)

SISAL

46

Schéma práce ed a sed

Úvod do UNIXu (2018)

SISAL

47

Formát příkazu, adresa řádku (ed)

- Syntaxe příkazů:
`[adresa[, adresa]]příkaz[parametry]`
- V každém okamžiku je jedna řádka aktuální
(na začátku poslední, dále poslední řádka minulého příkazu)
- Formáty zápisu adresy a jejich význam:
 - `.` aktuální řádka (obvyklý default)
 - `±[n]` řádka relativní k aktuální řádce
 - `n` řádka s absolutním číslem *n* (číslováno od 1)
 - `$` poslední řádka souboru
 - `/pat/` následující řádka obsahující vzorek
 - `?pat?` předcházející řádka obsahující vzorek
 - `'x` řádka označená značkou (písmenem) *x*
 - `adr±[n]` řádka relativní k řádce s adresou *adr*

Úvod do UNIXu (2018)

SISAL

48

Základní regulární výrazy (ed, sed, vi)

Způsob definování řetězců v řadě utilit. Metaznaky:

- `.` ... jakýkoliv znak
- `[list]`, `[^list]` ... jakýkoliv znak z výčtu, z doplňku výčtu
př.: `[a-zA-Z0-9_]`, `[^]`, `[]^-`
- `[:řída:]` ... jakýkoliv znak z třídy
př.: `[:alnum:]`, `[:xdigit:]`
- `^`, `$` ... začátek a konec řádky (na začátku/konci regexpu)
- `\c` ... metaznak použitý jako znak (např.: `\.` je tečka)
- `exp*` ... libovolné opakování posledního podvýrazu
př.: `a*`, `[0-9][0-9]*`
- `exp{n}`, `exp{m,[n]}`, `exp{m,[n]}` ... opakování *n*krát, *m*-*n*krát
- `\(, \), \n` ... uzávorkování části vzoru, zpětná reference
př.: `\(ab\)*`, `A\(\.\)\1A`

Poziční příkazy editoru ed

Příkazy s aktuální řádkou jako implicitní adresou, příkazy označené * nemohou pracovat s blokem:

`print`, `num`, `list` ... tisk, s čísly, včetně řídicích znaků
`delete` ... mazání řádek
`append*`, `change`, `insert*` ... vkládání řádek (ukončení: tečka)
př.:
`0a`
nový řádek 1
nový řádek 2
.
`move`, `to` ... přesun, kopírování řádek
př.: `/begin/,/end/ t $`
`mark* (kx)` ... nastavení značky x (písmeno)
`join` ... spojení řádek (maže LF, impl. +1)
`substitute` ... náhrada řetězců

Příkaz substitute (ed)

Formát:

`s / pattern / replacement / {g|n}`

První znak za názvem příkazu definuje oddělovač

př.: `s/\$/ //` nebo `s/==$`

Vzor je regulární výraz, náhrada je text s metaznaky:

- `\n` ... zpětná reference (pomalá!)
př.: `s/\(.*\)\ \(.*)/\2 \1/`
- `&` ... celý původní text pokrytý regexpem
př.: `s/.*/(&)/`

Globální nahrazování hledá další výskyt regexpu až za místem, které se naposledy modifikovalo:

př.: `s=/\./=/g` ... nenahradí „/././“

Hvězdička „absorbuje“ maximální vyhovující řetězec:

př.: `s/\(.*\)-/\1/` ... smaže poslední mínus

Globální příkazy editoru ed

Příkazy s implicitní adresou „celý soubor“:

`global`, `invert (v)` ... provedení příkazu na vybraných řádkách
`g / pattern / cmd [\<LF>cmd]`

`write (w [file])` ... uložení (pod stejným jménem)

(v případě udání rozsahu se zapisou jen dané řádky!)

`w file` ... připsání do souboru

`w!cmd` ... zápis do roury

Příkazy s implicitní adresou „poslední řádka souboru“:

`read (r [file])` ... vložení textu souboru

`=` ... výpis čísla řádky

Nepoziční příkazy editoru ed

Příkazy bez adresy:

`undo` ... zrušení poslední opravy
`edit (e [file])` ... (znovu)otevření souboru
`file (f file)` ... změna jména editovaného souboru
`quit` ... ukončení editace
`help` ... nápověda k poslední chybě

Příklady použití příkazu global

- `g/integer/s//longint/g`
„prodlouží“ program
- `g/procedure/i\`
`{ begin of procedure }`
.
před procedurami odřádkuje (s komentářem)
- `g/^Chapter/ . W index\`
`./ W index`
napíše seznam kapitol
- `g/^/ m 0`
napíše soubor pozpátku

Příkaz grep

- Původ názvu: **g** / **re** / **p**
- Varianty:
 - **egrep** (-E, *extended* - rozšířené regulární výrazy)
 - **fgrep** (-F, *fixed* - pouze pevné řetězce)
- Přepínače:
 - **c**(count), –**l**(listfiles), –**n**(number), –**q**(quiet)
 - i**(ignorecase), –**x**(exact), –**v**(invert)
 - e** expression, –**f** filename
- Rozšíření:
 - w**(word), –**H**(head)
 - n** ... vypiš *n* řádek před a po nalezené
- Rychlá implementace regexpů!

Filtr sed

- **stream editor**
- edituje vstup (typicky výstup jiného programu)
- výsledek editace (a/nebo příkazů tisku) vypisuje
- volání:
`sed [-n] { [-e] cmd | -f script } [file]`
- příkazy analogické jako v **edu**
- oddělují se středníkem nebo koncem řádky
- provádějí se v pořadí zápisu
- příkaz nesmí končit mezerou

Formát příkazu, adresa řádku (**sed**)

- Syntaxe příkazů:
`[adresa[, adresa]] příkaz[parametry]`
- Neexistuje institut **aktuální** řádky, pokud není adresa uvedena, příkaz platí pro každou řádku
- Formáty zápisu adresy a jejich význam:
 - n* řádka s číslem *n* (číslováno od 1)
 - \$** poslední řádka
 - /pat/* každá řádka obsahující vzorek
- Doplněk adresního rozsahu: **adresa ! příkaz...**
- Složený příkaz: `adresa {
 příkazy...
}`
- Komentář: **# komentář...**

Příkazy editoru **sed** (I)

- příkazy **edu**:
 - **p**, **d**, **s**, **w**, **q**
 - **a**, **c**, **i**
příkaz i nové řádky kromě poslední se ukončují „\“:
`sed '3a\
 ctvrta\
 pata'`
- parametry příkazu **substitute**
 - **p** ... řádka se po modifikaci vypíše na výstup
 - **w file** ... řádka se po modifikaci vypíše do souboru
- konverze znaků
 - **y /intable /outtable/**
funkce analogická příkazu **tr**

Příkazy editoru **sed** (II)

- řízení toku
 - **n**(ext) ... konec práce s řádkou, načtení další řádky
 - **:label** ... definice návěští
 - **b**(ranch)[*label*] ... skok na návěští (na konec)
 - **t**(est) [*label*] ... podmíněný skok
(skočí, pokud od posledního načtení řádky nebo vykonání příkazu **test** byla provedena substituce)
- Příklad:

```
:loop
s: /\./ : : g
t loop
... vypustí z cesty všechny sekvence „/./“
```

Příkazy editoru **sed** (III)

- více řádek v pracovním prostoru (oddělovač: **\n**)
 - **N**(ext) ... připojení další řádky ze vstupu
 - **P**(rint) ... tisk první řádky z prostoru
 - **D**(elete) ... vymazání první řádky z prostoru
- Příklad:

```
:loop
/fo([^\ ])*$/ {
    N
    b loop
}
/fo(/s/);/, true);/
... přidá i k víceřádkovým voláním funkce parametr
```

Příkazy editoru sed (IV)

- odkládací prostor (*hold space*)
 - h**, **H**(old) ... kopie (append) do odkládacího prostoru
 - g**, **G**(et) ... kopie (append) do pracovního prostoru
 - x**(change) ... záměna obsahu prostorů

Příklad:

```
/procedure/h
/^end/ {
  p
  g
  s/procedure/{ end of/is/ *(.*/ }/
}
```

... přidá za konec procedury komentář s názvem

Příklady použití příkazu sed (I)

- `sed /record/,/end/d program.pas`
vypíše program bez definic rekordů
- `sed '/procedure/i\ { begin of procedure }' program.pas`
vypíše před procedurami komentář
- `sed '1p;$p' program.pas`
vypíše zduplikovaně první a poslední řádku
- `sed -n '4,6!p' program.pas`
vypíše soubor bez druhých tří řádek

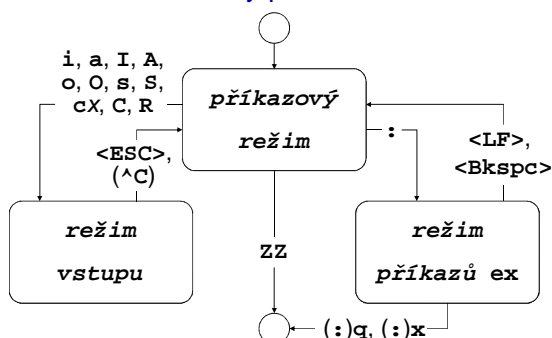
Příklady použití příkazu sed (II)

- `sed 's/.*//;s/$/./' /etc/passwd`
výsledek: forst.
- `ls *.c | sed 's/(.*)/cp -p & \1.bak/'`
výsledek: cp -p test.c test.bak
- `echo ab | sed 's/a/b;/s/b/a/'`
výsledek: ab
správně: `y/ab/ba/`
nebo: `s/a/\ /g;s/b/a/g;s/n/b/g`
- `sed 's/.*:(.*) \(.*):.*/\2 \1/' /etc/passwd`
výsledek: Cooper:/home/spock Sheldon
správně: `s/.*:(.*) \([^\:]*\):.*/\2 \1/`

Editor vi

- visual editor
- geneze: `ed` ⇔ `ex` ⇔ `vi`
- celoobrazkový editor
- dostupný na všech UNIXech
- široká paleta příkazů
- malé nezbytné minimum příkazů
- editace kopie souboru
- volání:
`vi [-rR] {+[line] | +/pattern } [files]`

Režimy práce vi

Základní příkazy vi

- `vi soubor` ... vyvolání editoru
- `i` ... zahájení vkládání textu
- vkládaný text*
- `<ESC>` ... ukončení vkládání textu
- `h, j, k, l` ... pohyb po textu
- `/vzorek` ... hledání vzorku
- `x, dd` ... mazání znaku, řádky
- `A` ... vkládání na konec řádky
- `J` ... spojení řádek
- `ZZ, :x` ... ukončení editace
- `:q!` ... zrušení editace

Příkazy pro pohyb (I)

Před příkazy může předcházet opakovací faktor k

- **h** (<BKSPC>), **j**, **k**, **l** (<SPACE>) ... o k míst (←, ↓, ↑, →)
- **w**, **b**, **e**, **w**, **B**, **E** ... o k slov (vpřed, vzad, na konec resp. s ignorováním interpunkce)
- **(**, **)**, **{**, **[** ... na začátek (následující) věty, §, sekce
- **+** (<LF>), **-** ... začátek následující (předchozí) řádky
- **\$**, **o**, **^** ... konec řádky, začátek, první nemezerový znak
- **f** x , **F** x , **t** x , **T** x , **;**, **,** ... znak x na řádce (dopředu, dozadu), znak před x , znak za x , opakuj, opakuj v opačném směru
- **/***regex*, **?***regex*, **/**, **?**, **n**, **N** ... hledání vzoru dopředu, dozadu, opakuj vzor, opakuj hledání, opakuj obráceně
- **^F**, **^B**, **^D**, **^U** ... stránka dopředu, dozadu, půl stránky

Příkazy pro pohyb (II)

Příkazy předchází absolutní hodnota k :

- **k|** ... k -tá pozice na řádce
- **[k]H** ... posun na k -tou řádku na obrazovce [1]
- **[k]L** ... posun na k -tou řádku od konce obrazovky [1]
- **M** ... posun na prostřední řádku na obrazovce
- **[k]G** ... posun na k -tou řádku souboru [poslední]

Práce se značkou x (malé písmeno):

- **** x ... posun na pozici označenou značkou x
- **``** ... posun na poslední označenou pozici
- **'** x ... posun na začátek řádky se značkou x
- **''** ... posun na začátek naposledy označené řádky

(označení se provede příkazem **mx**)

Vkládání textu, opravy

Před příkazy může předcházet opakovací faktor k

- **i**, **a**, **I**, **A** ... vkládání před (za) kurzor, řádku
- **o**, **O** ... vkládání do nové řádky pod (nad) aktuální (open)
- **~** ... změna (malé/velké) písmena pod kurzorem *
- **rx** ... přepis znaku pod kurzorem znakem x *
- **R** ... zahájení režimu vstupu v přepisovacím módu
- **cm** ... náhrada textu od kurzoru do pozice dané příkazem pro pohyb m
- **cc**, **C** ... náhrada celé řádky resp. do konce řádky
- **s**, **S** ... smaž znak (řádku) a přejdi do režimu vstupu

Příkazy označené * nepřepínají do režimu vstupu.

Mazání, práce s buffery

Před příkazy může předcházet opakovací faktor k

- **x**, **X** ... mazání znaku pod (před) kurzorem
- **dm** ... mazání textu od kurzoru do pozice dané příkazem pro pohyb m
- **dd**, **D** ... mazání celé řádky resp. do konce řádky

Smazaný text se uloží do očíslovaného bufferu.

- **p**, **P** ... vložení bufferu za (před) kurzor (příp. řádku)
- **"np**, **"nP** ... vložení n -tého posledního bufferu
- **"xp**, **"xP** ... vložení bufferu x (x je malé písmeno)

Vložení textu do (pojmenovaného) bufferu:

- **[x]ym** ... vložení textu po pozici danou příkazem m
- **[x]yY**, **[x]Y** ... vložení řádky

Další příkazy vi

- **.** ... opakování posledního editačního příkazu
- **u** ... zrušení efektu posledního editačního příkazu
- **U** ... obnovení řádky do původního stavu
- **J** ... slepení řádky s následující
- **%** ... skok na odpovídající **(**, **)** nebo **}** (nikoliv **>**)
- **^L** ... obnovení obrazovky
- **z**<LF>, **z.**, **z-** ... scrollování, aktuální řádka se octne na začátku (uprostřed, na konci) obrazovky
- **^E**, **^Y** ... scrollování o řádku
- **^G** ... vypsání informace o poloze v editovaném souboru
- **!m cmd**, **!! cmd** ... použití bloku textu jako vstup a jeho nahrazení výstupem příkazu *cmd*
- **<m**, **>m** ... indentace
- **@x** ... provedení příkazů uložených v bufferu x
- **^W**, **^V** ... (režim vstupu) smazání slova, vstup řídicího znaku

ex - rozšíření příkazů (I)

- adresy mohou být odděleny středníkem - aktuální se stává první řádka místo poslední
- rozšíření příkazu **substitute**
 - parametr **c** ... nahrazování s potvrzováním (**y**<LF>)
 - metaznak **~** v regexpu ... předchozí výraz
 - sekvence **\< a \>** v regexpu ... začátek a konec slova
 - sekvence **\u**, **\l**, **\U** a **\L** v řetězci náhrady ... převod malá/velká (platí na celé slovo)
- nové příkazy
 - **co** (kopíruj, alias příkazu **t**)
 - **j(oin)[!]** ... spojení řádek, **po** . přidává dvě mezery, **po**) žádnou, jinak jednu (**!** ... bez mezer)
 - **ya**(nk)[x], **pu**(t)[x] ... práce s (pojmenovanými) buffery

ex - rozšíření příkazů (II)

- **sh, !cmd** ... spuštění shellu, příkazu
- **so(urce)** ... provedení souboru
- **w!, w>** ... zápis do read-only souboru, na konec souboru
- **x, wq** ... uložení souboru a ukončení editace
- **q!** ... ukončení editace bez uložení změn
- **n[!]** ... editace dalšího souboru (bez uložení změn)
Pojmenované buffery, poslední regexp a editační příkaz zůstávají zachovány.
- **e[!]** [*file*] ... editace jiného souboru (% je symbol pro aktuální jméno souboru, # pro poslední použité jméno)
- **ab word string, una** ... zkratka
- **map[!]** {*char* | #*n*} *string, unm* ... mapování znaku resp. funkční klávesy (pro režim vstupu); řídicí znaky přes ^v

Nastavení editoru vi

Nastavování příkazem **set**, výpis **set all**

- **autoindent, ai** ... odsazování nových řádek [**noai**]
- **directory=dir, dir** ... pracovní adresář [**=/tmp**]
- **ignorecase, ic** ... ignorecase při hledání [**noic**]
- **number, nu** ... čísla řádek [**nonu**]
- **shell=path, sh** ... cesta k shellu [**=/bin/sh**]
- **showmatch, sm** ... hledání závorek [**nosm**]
- **tabstop=n, ts** ... velikost tabelátoru [**=8**]
- **wrapscan, ws** ... hledání přes konec souboru [**ws**]
- **wrapmargin=n, wm** ... pravý okraj pro zalamování [**=0**]

Předvolby ex a vi

Před spuštěním editoru se provedou **ex**-příkazy uložené v:

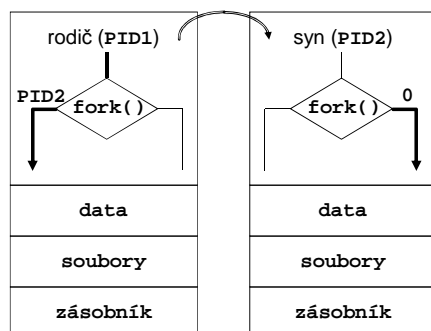
- proměnné **EXINIT**
- domovském adresáři ve scriptu **.exrc**
- aktuálním adresáři ve scriptu **.exrc**
pokud je nastavena volba **exrc** (implicitně vypnuta)

Příkazy se zapisují bez úvodní dvojtečky (jako v **ex**).

Proces

- prováděný program ... (nejméně jeden) proces
- plánování procesů - priorita
- příkaz **ps**
- PID
- rodičovský proces ⇔ synovský proces
- kontext procesu
 - paměť, soubory, systémové proměnné,...
- komunikace
 - signály, roury, sockety, sdílená paměť,...
- návratová hodnota (0..255)
- běh na popředí, na pozadí, daemon

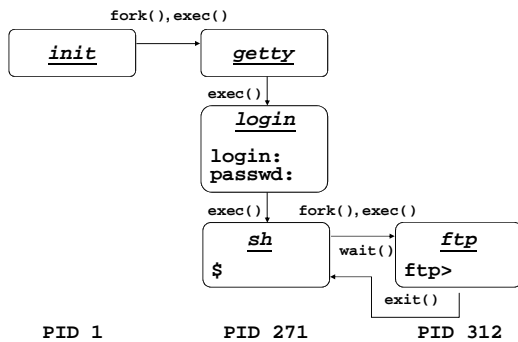
Vznik procesu

Funkce na řízení procesů

- **fork()** ... vytváří kopii rodičovského procesu; je třeba ošetřit chybu „Cannot fork“
- **exec()** ... překryje adresní prostor procesu zadaným programem
- **wait()** ... (rodičovský proces) čeká na skončení potomků
- **exit()** ... ukončí proces a předá rodičovskému procesu návratovou hodnotu

Uživatelská relace

Úvod do UNIXu (2018)

SISAL 79

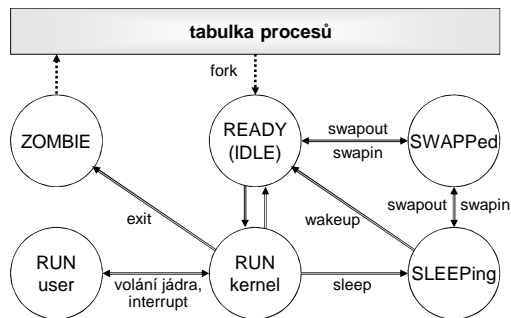
Kontext procesu

- z hlediska uživatele
 - kód, data, zásobník
 - otevřené soubory
 - systémové proměnné (*environment*)
- z hlediska systému
 - obecné registry, programový čítač, stavový registr procesoru, ukazatel do zásobníku, registry pro operace v pohyblivé řádové čárce, registry mapování paměti
 - paměť, kterou proces dosud adresoval v uživatelském režimu
 - paměť v prostoru jádra, která je s daným procesem spojena (např. systémový zásobník procesu)

Úvod do UNIXu (2018)

SISAL 80

Stavy procesu

Úvod do UNIXu (2018)

SISAL 81

Priorita procesu

- Jeden z faktorů používaných pro plánování procesů
- Kladné číslo (čím vyšší, tím je proces „hodnějšší“)
- Synovský proces dědí prioritu od otce
- Při startu je možné stanovit jinou prioritu
`nice -n incr cmd`
- Inkrement obvykle povolen v rozsahu -20 až +20
- Pouze root může zadávat záporné hodnoty
- Procesu lze změnit prioritu
`renice -n incr PID...`

Úvod do UNIXu (2018)

SISAL 82

Příkaz ps

- PID, TTY, STAT, TIME** a **COMMAND** vlastních procesů

	System V	BSD	POSIX
výběr procesů:	<code>-e (every)</code>	<code>-a (all users)</code> <code>-x (no tty)</code>	<code>-A (All)</code>
obsah výpisu:	<code>-p PIDs</code>	<code>-t ttys</code>	<code>-U users</code> <code>-G grps</code>
třídění:		<code>-r (cpu)</code> <code>-m (mem)</code>	

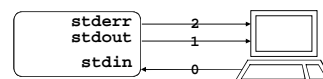
Úvod do UNIXu (2018)

SISAL 83

Proces a I/O

- přístup ke vstupním a výstupním souborům přes tzv. *file-descriptors*

- 0 - standardní vstup (`stdin`)
- 1 - standardní výstup (`stdout`)
- 2 - standardní chybový výstup (`stderr`)
- ... - další otevřené soubory

Úvod do UNIXu (2018)

SISAL 84

Komunikace mezi procesy

- zaslání signálů
 - asynchronní řízení
 - informace typu: nastala událost *N*
- vstup/výstup přes roury
- System V Interprocess Communication
 - semaforey
 - zaslání zpráv
 - sdílená paměť
- BSD Sockets
 - zaslání zpráv, vytváření proudů
 - v rámci jednoho systému (typ souboru *s*) nebo mezi klientem a serverem po síti

Obsluha signálů

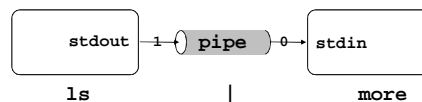
- zaslání signálu:
 - příkaz `kill [-signal] PID`
 - funkce `kill`
- ošetření signálů:
 - příkaz `trap [command] signal ...`
 - funkce `signal`, `sigaction`
 - standardní handlers: `SIG_IGN`, `SIG_DFL`, `SIG_ERR`
 - nemaskovatelné signály: `KILL`, `STOP`
- výpis signálů: `kill -l`

Nejdůležitější signály

HUP(1)	restart programu
INT(2), QUIT(3)	přerušeni uživatelem (^C, ^\)
ILL(4)	chybná instrukce
ABRT(6)	volání funkce <code>abort</code>
FPE(8)	aritmetická chyba
KILL(9) (nemaskovatelné)	ukončení procesu
SEGV(11)	chyba adresace
SYS(12)	chybné volání systému
ALRM(14)	přerušeni od časovače
TERM(15) (maskovatelné)	ukončení procesu (<code>kill</code>)
STOP(17), TSTP(18), CONT(19)	zastavení a spuštění procesu
CHLD(20)	ukončení syna
USR1(30), USR2(31)	uživatelské signály

Roury (pipes)

- v shellu - spojení vstupu a výstupu dvou procesů

- v programu:
 - roura s externím příkazem: `popen`, `pclose`
 - roura mezi (sub)procesy: `pipe`
- trvalé (pojmenované) roury
 - začleněny do systému souborů, typ `p`
 - vytvářejí funkce/příkazy `mknod` resp. `mkfifo`

System V IPC

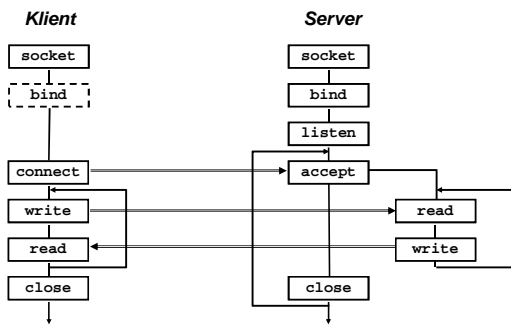
- Každé instanci prostředku je přiděleno ID
- Semaforey:
 - zobecnění *P* a *V* operací [Dijkstra, Dekker]
 - ošetření *dead-locku*, havárie procesu
 - funkce: `semget`, `semop`, `semctl`
- Zaslání zpráv:
 - systém vytvoří komunikační kanál
 - funkce: `msgget`, `msgsnd`, `msgrcv`, `msgctl`
- Sdílená paměť:
 - systém přidá procesu do tabulky žádanou oblast
 - funkce: `shmget`, `shmat`, `shmdt`, `shmctl`

BSD Sockets

Socket - jeden konec kanálu pro klient-server komunikaci
Systémové funkce:

- `socket` vytváří deskriptor podle
 - domény (*address family*): `AF_UNIX`, `AF_INET`
 - typu: virtuální okruh (*stream*), *datagram*
- `bind` přiřazuje vlastní adresu:
 - UNIX: jméno v souborovém systému (typ *s*)
 - INET: IP adresa + port
- `listen` zahájí příjem zpráv (mj. stanoví délku fronty)
- `accept` (server) přijímá požadavek na kanál od klienta
- `connect` (klient) navazuje spojení se serverem

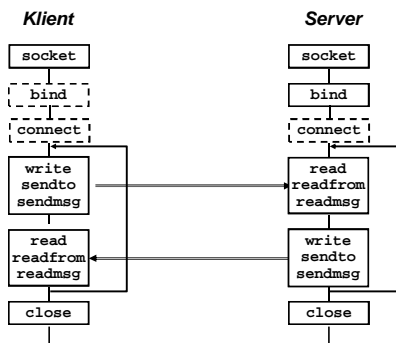
Model TCP aplikace

Úvod do UNIXu (2018)

SISAL 91

Model UDP aplikace

Úvod do UNIXu (2018)

SISAL 92

Start síťových daemonů

- **přímý start**
 - ve startovacích skriptech
 - intenzivně využívané služby, se složitou inicializací
- **nepřímý start (on demand)**
 - provádí daemon `inetd`
 - konfigurace v `/etc/inetd.conf`:

```
bootps dgram udp wait root /etc/bootpd bootpd
tftp dgram udp wait nobody /etc/tftpd tftpd /tftpboot
whois stream tcp nowait nobody /etc/whoisd whoisd
```

- překonfigurování: `kill -HUP PID`
- server komunikuje přes filedeskriptory 0/1

Úvod do UNIXu (2018)

SISAL 93

Terminál

- uživatel využívá služeb systému prostřednictvím *terminálu* - buďto skutečného nebo *pseudoterminálu*
- vlastnosti v `/etc/termcap` resp. `/etc/terminfo`
- typ terminálu v proměnné `TERM`
- (re)inicializace terminálu příkazem `tset`
- změna vlastností příkazem `stty` (např. `stty erase char`)
- přístup na vlastní terminál přes zařízení `/dev/tty`

Úvod do UNIXu (2018)

SISAL 94

Řídící znaky

- některé lze předefinovat, některé závisí na shellu
⇒ nutný soulad terminálu a nastavení `TERM`
- typické sekvence:
 - Ctrl+H - backspace
 - Ctrl+S - pozastavení výpisu
 - Ctrl+Q - pokračování výpisu
 - Ctrl+C - ukončení procesu (`SIGINT`)
 - Ctrl+\ - dtto s dumpem (`SIGQUIT`)
 - Ctrl+D - konec vstupního souboru
 - Ctrl+Z - suspendování procesu (`SIGTSTP`)
další spuštění: `fg` resp. `bg`

Úvod do UNIXu (2018)

SISAL 95

Shell

- základní program pro komunikaci s UNIXem
- nezávislá komponenta systému
 - Bourne shell, C shell, Korn shell
- čte řádky a provádí příkazy
 - vlastní příkazy
 - programy uložené v souborovém systému
- textový preprocesor
 - metaznaky
 - proměnné
- programovací jazyk & jeho interpret
 - skripty

Úvod do UNIXu (2018)

SISAL 96

Základní vestavěné příkazy shellu

- `:` [arg...] - prázdný příkaz
- `echo` [-n] text - výpis textu (s/bez odřádkování)
- `printf` fmt arg... - výpis formátovaného textu
- `pwd` - výpis cesty k aktuálnímu adresáři
- `cd` [dir] - změna adresáře (vlastnost shellu)
- `exit` [rc] - ukončení shellu s návratovým kódem
- `set` {+|-}opt... - nastavení přepínačů shellu
- `ulimit` [limit] - nastavení uživatelských limitů
- `umask` [mask] - nastavení defaultního módu souborů

Formátovací direktivy printf

- Obecný tvar: `%[flags][width][.precision]type`
 - `%c` ... výpis jednoho znaku
 - `%s` ... výpis řetězce
 - `%u, %d, %o, %x` ... výpis čísla (unsign., dek., okt., hex.)
 - `%e, %f, %g` ... výpis reálného čísla
 - `%%` ... výpis procenta
- Modifikátory:
 - `%[-] width [.len] s` ... zarovnání vlevo, max. délka
 - `%[+][0]width fmt-spec` ... vynucení znaménka, ved. nul
 - `%width [.precision] fmt-spec` ... přesnost reálných čísel
- Prakticky identické formátovací direktivy se používají i pro příkaz `awk` a funkci v jazyce C

Metaznaky

- znaky se speciálním významem (např. *, >)
- speciální význam se ruší „quotingem“:
 - zapsáním „\“ před metaznak (tzv. *escape-sekvence*)
 - uzavřením do apostrofů (ruší význam všech metaznaků)
 - uzavřením do uvozovek (neruší význam \$, ~, " a \)
- platí i pro speciální význam znaků:
 - <LF> ... namísto odeslání příkazu jen pokračovací řádka
 - mezera ... několik slov jako jeden parametr
- pozor zvláště u složitějších příkazů (např. `sed 's/[0-9]*/ #/' ...`)
- komentář: ... `#komentář`

Expanzní znaky

Řetězec expanzních znaků se nahradí seznamem všech jmen souborů, které mu vyhovují.

- * - zastupuje libovolnou posloupnost znaků
- ? - zastupuje libovolný znak
- [a-f0-9] - zastupuje znak ze seznamu
- [!a-z] - zastupuje znak z doplňku seznamu

Bílé znaky se do seznamu zapisují uvozené znakem \.
Pro znaky !,], - platí stejná pravidla jako u regexpů.

Expanzi provádí shell!
Expanze nezahrnuje úvodní tečku ve jméně souboru, nepřekračuje hranici adresáře.

Proměnné v shellu

- `name=value` - nastavení hodnoty
- `name=value cmd` - nastavení pouze pro příkaz `cmd`
- `$name, ${name}` - použití hodnoty (textová substituce)
- `${#name}` - substituce délky hodnoty

Identifikátor - alfanumerické znaky, case senzitivní.

Proměnné mají pouze textovou hodnotu.

Substituce nenastavené proměnné - prázdný řetězec.

Výpis hodnoty proměnné: `set, echo "$name"`

Proměnné lokální a proměnné prostředí (*environmentu*).

Synovskému procesu (subshell, roura) se předávají jen *exportované* proměnné (příkazem `export variable`).

Syn nemůže modifikovat proměnné otce!

Environmentové proměnné

- IFS** - oddělovač polí (Internal Field Separator), implicitně: `IFS=<mezera><tab><LF>`
- PS1, PS2** - prompt, prompt na pokračovací řádce
- PATH** - cesta: adresáře se spustitelnými soubory (aktuální adresář není implicitní!)
- CDPATH** - cesta pro příkaz `cd`
- TERM** - typ terminálu
- SHELL** - prováděný shell
- LOGNAME** - jméno uživatele
- HOME** - domovský adresář
- MAIL** - soubor s poštou

Podmíněná substituce proměnných

zápis	hodnota, je-li proměnná <i>name</i>	
	definována	nedefinována
<code>\${name:-value}</code>	<code>\$name</code>	<code>value</code>
<code>\${name:=value}</code>	<code>\$name</code>	<code>value</code> +nastavení <code>name=value</code>
<code>\${name:+value}</code>	<code>value</code>	<code>""</code>
<code>\${name:?value}</code>	<code>\$name</code>	<code>""</code> + <code>echo value</code> a <code>exit</code>

Příkazové soubory - skripty

- „přímé“ volání (práva `+rx`):
`script params`
- volání přes shell (práva `+r`):
`sh [options] script params`
- vložené volání (běží ve stejném procesu shellu, nikoliv jako nová instance):
`. script`
- první řádek může obsahovat interpret a optiony:
`#!abs_path_to_interpreter [options]`
- startovací skripty (spouštějí se jako vložené volání):
`/etc/profile, .profile`

Poziční parametry, speciální proměnné

`$n` - *n*-tý parametr (skriptu), $n \leq 9$
 `$#` - počet parametrů (skriptu)
 `$0` - název skriptu
 `shift [n]` - posun pozičních parametrů ($\$2 \Rightarrow \1)
 `set [--] text` - nastavení nových pozičních parametrů
 př.: `set a + b` $\Rightarrow \$1=a, \$2=+, \$3=b, \$\#=3$
 `IFS=:; set $PATH` $\Rightarrow \$1=/bin, \dots$
 `$*` - všechny poziční parametry jako text
 `$@` - dtto, ale "\$@" je "\$1" "\$2" ...
 `$?` - návratový kód posledního příkazu
 `$$` - PID běžícího shellu
 `$!` - PID posledního procesu na pozadí

Přesměrování vstupu příkazu

zápis	přesměrování vstupu příkazu ...
<code>cmd < file</code>	... ze souboru <i>file</i>
<code>cmd << str</code>	... ze vstupu shellu (textu shellskriptu); vstup se chová jako text v uvozovkách př.: <code>ed xxx << END</code> <code>{cislo_radky}d ← here document</code> <code>END</code>
<code>cmd << \str</code>	dtto; text se chová jako v apostrofech př.: <code>ed xxx << \END</code> <code>1,\$d</code> <code>END</code>
<code>cmd <<- str</code>	dtto; text je možno odsazovat př.: <code>ed xxx <<- END</code> <code>1,\$d</code> <code>END</code>

Přesměrování výstupu příkazu

zápis	přesměrování ...
<code>cmd > file</code>	standardního výstupu do souboru <i>file</i>
<code>cmd 2> file</code>	chybového výstupu do souboru <i>file</i> př.: <code>rm xxx 2> /dev/null</code>
<code>cmd >> file</code>	standardního výstupu na konec souboru
<code>cmd 2>> file</code>	chybového výstupu na konec souboru
<code>cmd 2>&1</code>	chybového výstupu do standardního, pozor na pořadí přesměrování: - <code>grep xxx file > log 2>&1</code> oba výstupy jdou do souboru <code>log</code> - <code>grep xxx file 2>&1 > log</code> výstup do souboru <code>log</code> , chyby na výstup

Kombinování příkazů

- `cmd1 | [<LF>] cmd2`
- roura (*pipe*) mezi příkazy
př.: `ls -l *.c | wc -l`
- `cmd1; cmd2`
- sekvence příkazů
- `cmd1 || [<LF>] cmd2, cmd1 && [<LF>] cmd2`
- podmíněná sekvence příkazů
př.: `rm aa && echo Soubor aa smazan`
- `{ cmd1; cmd2; }`
- skupina příkazů
- `(cmd1; cmd2)`
- provedení příkazů v podprocesu
př.: `(cd wrk; rm *)`

Příkaz read

- Příkaz **read** var načte řádku ze vstupu do proměnné
- Nastavuje návratový kód (úspěch se dá testovat)
- Pokud má příkaz více argumentů, přiřazuje postupně do jednotlivých proměnných pole vstupní řádky (do poslední proměnné zbytek); oddělovače polí udává proměnná **IFS**; sousední bílé znaky se slučují; pro čtení *as-is* lze nastavit **IFS= ' '**
- Znak **** ve vstupu se interpretuje jako quoting (zruší funkci oddělovače polí, ale i konce řádky!); dá se potlačit přepínačem **-r**
- Při spuštění z příkazové řádky čte z terminálu, ale lze jej přesměrovat (**read var < file**), naopak lze vynutit čtení z terminálu (**read var </dev/tty**)

Příklady použití read

- `echo -n "Napiš číslo: "; read x`
... přečte odpověď
- `IFS=: read user x x x name x < /etc/passwd`
... načte login a jméno (prvního) uživatele
- `LHOST=ss1000.ms.mff.cuni.cz`
`echo $LHOST | cut -f1 -d. | read SHOST`
... neudělá nic (SHOST se nastaví v „synovi“)
- `echo $LHOST | cut -f1 -d. > /tmp/x.$$`
`read SHOST < /tmp/x.$$`
`rm /tmp/x.$$`

Použití výstupu příkazu

... ``cmd`` ... - vložení výstupu příkazu `cmd` do textu řádky

- př.: `SHOST=`echo $LHOST | cut -f1 -d.``
 ↓
`SHOST=ss1000`
- příkaz běží jako podproces téže instance shellu
- maže se poslední LF
- pozor na vnořené použití
 - nutno „escapovat“ vnitřní apostrofy (a backslashe)
 - řešení: postupně ukládat výsledek do proměnných
 - od **ksh** výše lze použít `...$(cmd)`...
- př.: `rm `cat soubory``
`vi `grep -l '^\\.\|\\\\\|' man8/*.8``

Řídící struktury

```
if příkaz
then příkazy
elif příkaz
then příkazy
else příkazy
fi
```

```
case slovo in
vzor1 | vzor2 )
    příkazy;;
*)
    příkazy;;
esac
```

```
{while|until} příkaz
do
    příkazy
done
```

```
for var [ in text ]
do
    příkazy
done
```

Příkaz test

- volání: **test podmínka** nebo **[podmínka]**
 - v případě pravdivé podmínky vrátí 0
 - pozor na nenastavené proměnné, mezery apod.:
 - správně: `[-n = "$x"]`
 - špatně: `[-n = $x]`, `[-n="$x"]`
 - logické operace (mají nepodmíněné vyhodnocování):
 - konjunkce: `cond1 -a cond2`
 - disjunkce: `cond1 -o cond2`
 - negace: `! cond`
 - závorky: `(cond)`
- pozor - v shellu je nutno zrušit metaznam

Operátory příkazu test

- e file** - soubor *file* existuje
- f file** - soubor *file* je obyčejný soubor
- d file** - soubor *file* je adresář
- L file** - soubor *file* je symbolický link
- r file** - uživatel má k souboru *file* právo **r**
- w file** - uživatel má k souboru *file* právo **w**
- x file** - uživatel má k souboru *file* právo **x**
- s file** - soubor *file* má nenulovou délku
- z str** - řetězec *str* je prázdný
- n str** - řetězec *str* je neprázdný
- str1 = str2** - rovnost řetězců (opravdu rovnost: `$x = a*!`)
- str1 != str2** - nerovnost řetězců
- int1 -eq int2** - rovnost čísel (též **-ne**, **-lt**, **-le**, **-gt**, **-ge**)

Příkaz `expr`

- volání: `expr opndA op opndB ...`
- vypíše výsledek a vrátí návratovou hodnotu
- logické operátory: `=`, `<`, `>`, `<=`, `>=`, `!=`
- aritmetické operátory: `+`, `-`, `*`, `/`, `%`
- řetězcové operátory (v normě je pouze „:“):
 - `string : regexp` (automatické ukotvení na začátek!)
 - `match string regexp`
 - `substr string pos len`
 - `length string`
 - `index string chars`
- pozor na metaznaky
- novější shelly mají aritmetiku přímo: `$(...)`

Řídící struktury - `if`

Příklad:

```
if [ -d tmp ]; then
    echo adresar existuje
elif mkdir tmp; then
    echo adresar vytvoren
else
    echo adresar nejde vytvorit
fi
```

Poznámky:

- Testovaným příkazem může být i roura.
- Výsledek příkazu může být znegován: `if ! cmd`
- Je třeba ošetřit, pokud příkaz něco vypisuje:

```
if echo "$x" | grep ... > /dev/null
```

Řídící struktury - `case`

Příklad:

```
case $1 in
-h | -\? ) echo "Navod: ..."; exit;;
' ' | *[!0-9]* )
    echo "Nebylo zadano cislo"; exit;;
* ) CISLO=$1;;
esac
```

Poznámky:

- V návěštích se používají *wildcards*, ale bez zvláštního významu tečky a lomítka, shell je neexpanduje.
- Pořadí návěští je významné (někdy pomocí něj lze nahradit negaci nebo regexy).
- V návěští lze použít (např. i testovanou) proměnnou.

Řídící struktury - `while`, `until`

Příklad:

```
while read line; do
case $line in
\#* ) continue;;
* ) $line;;
esac
done < script
```

Příklad:

```
i=1; until mkdir /tmp/$i; do
i=`expr $i + 1`
done
```

Příklad:

```
while [ $# -gt 0 ]; do
case $1 in
-n ) N=$2; shift 2;;
-n* ) N=`echo $1 | cut -c3-`; shift;;
* ) break;;
esac
done
```

Řídící struktury - `for`

Příklad:

```
list=MFf,FF,FaF,FTVS
for file in *; do
case ,$list, in
*,$file,* ) cp $file ${file}_bak;;
esac
done
```

Poznámky:

- Cyklus od 1 do n (seq není v normě):

```
for i in `seq 1 $n`; do
i=1; while [ $i -le $n ]; do i=`expr $i + 1`
i=:; while [ ${#i} -le $n ]; do i=${i}

```
- Cyklus `for` se nehodí pro čtení souboru:

```
for line in `cat soubor`
```

Příklad: čtení vstupního souboru

- $n=0$

```
while read x < file; do
n=`expr $n + 1`
done
... čte stále první řádku
```
- $n=0$

```
cat file | while read x; do
n=`expr $n + 1`
done
... proměnná  $n$  se nastaví pouze v synovi
```
- $n=0$

```
while read x; do # < file
n=`expr $n + 1`
done < file
```

Příklad: čtení výstupu roury

- `n=0; find ... | (while read x; do
n=`expr $n + 1`
done
echo Nalezeno $n souboru
)`
- `... | while read x; do
printf "Mam smazat $x? (a/[n]) "
read z
case $z in
' ' | n* | N*) continue;;
esac
rm $x
done`
... proměnná `z` se čte také ze souboru
- `read z < /dev/tty`
- `{ ... read z <&3 ... } 3<&0`

Funkce

Definice funkce *name*:

```
name() {  
    statements  
}
```

- běží ve stejném procesu
- proměnné jsou globální, může je měnit!
- volání + parametry stejné jako při volání příkazu
- funkce přistupuje k parametrům jako `$#, $1` atp. (jsou lokální, nemění je volajícím!)
- návratovou hodnotou je návratová hodnota posledního příkazu, lze nastavit: `return va`
- priorita: funkce, interní příkazy, externí programy
interní příkaz lze vyvolat pomocí `command cmd`
- funkce se nedědí do subshellů

Postup zpracování řádky

Postupuje se zleva doprava v následujících krocích:

1. rozdělení řádky na atomy (po operátorech)
 2. detekce řídicích struktur a operátorů
 3. detekce operátorů přesměrování a definic proměnných
 4. substituce proměnných a vložených příkazů
 - 5*. rozdělení výsledku substitucí na pole podle `$IFS`
 - 6*. náhrada expanzních znaků
 7. zrušení quotingu metaznaků
- *Kroky 5 a 6 se neprovádějí při přiřazení proměnných.

Vícenásobné čtení řádky

`eval arg` - příkaz sestaví svoje (už jednou zpracované) argumenty do řádky, znova ji zpracuje a provede výsledný příkaz

- př.:
`read login x uid x < /etc/passwd
eval UID$uid=$login`
↓
`UID0=root`
- nepřímé proměnné (lze nahradit pole)
- př.:
`eval echo \$$#`
- vypsání hodnoty posledního parametru

Řízení procesů

`cmd &` - provedení na pozadí
`wait` - čekání na skončení procesu na pozadí

... počínaje `csH` je dokonalejší správa (`jobs,...`)

`exec cmd` - volání funkce `exec()` s příkazem `cmd`
(shell se změní v zavolaný program)

... počínaje `ksH` lze použít pro přesměrování deskriptorů aktuálního shellu (např. `exec 3<&0`)

Ošetření signálů v shellu

- Nastavení handleru: `trap [cmd] sig...`
 - parametr `sig` je číslo/jméno signálu nebo `0/EXIT`
 - příkaz `cmd (handler)` se provádí v rámci shellu
- Synovský proces nemá možnost ošetřit signály zamaskované otcem.
- Zamaskování signálů: `trap "" sig...`
- Návrat implicitního ošetření: `trap sig...`

Přepínače shellu

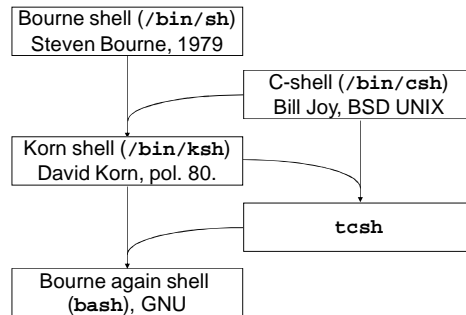
Přepínače se dají zadat

- na příkazové řádce při spuštění shellu
- na první řádce shell-scriptu
- příkazem `set`

Nejdůležitější přepínače:

- a ... všechny proměnné jsou exportovány
- C ... přesměrování nepřepíše existující soubory
- e ... chyba v příkazu způsobí ukončení shellu
- f ... potlačení expanzních znaků
- n ... příkazy jsou pouze vypsány a neprovádí se
- u ... expanze nenastavené proměnné je chyba
- v ... vstupní řádky se vypisují na chybový výstup
- x ... příkazy se před provedením vypisují

Vývoj shellů

C-shell

Zásadní odlišnosti:

- `.login`, `.cshrc` ... startup script
- `set var=str`, `env`, `setenv`, `@ var expr` ... proměnné
- `foreach`, výrazy a příkazy C
- `>&`, `>>&`, `|&` ... přesměrování chybového výstupu
- `$<` ... přímý vstup z terminálu

Novinky přejaté nebo modifikované:

- `~[user]` ... domovský adresář
- `<ESC>` ... kompletace jmen souborů
- `history`, `![[-]n]`, `![[?]str]` ... historie příkazů
- `alias name str` ... přejmenování příkazů
- `pushd`, `popd` ... příkaz `cd` se zásobníkem

Korn shell

- `cd old new, cd -` ... náhoda v cestě, undo `cd`
- `VISUAL`, `set -o ed` ... historie s editací řádku
- `\` resp. `<Esc><Esc>` ... kompletace jmen
- `FPATH` ... cesta pro funkce
- `*`, `+`, `?`, `@`, `!`, `()` ... regulární expanzní znaky
- `${var#pat}`, `${##}`, `${%}`, `${%%}` ... `$var` zkrácená o min.(max.) řetězec ze zač.(konce) vyhovující vzoru
- `[[]]` ... interní `test` (`<`, `>`, `-nt`, `-ot`, `-O`, `-G`)
- `let var=exp, ()` ... aritmetika
- `${v[e]}`, `${#v[*]}`, `v[e]=s`, `set -A v str` ... pole
- `select`, `getopts`, `typeset`

Zpracování přepínačů (getopts)

```
while getopts :x:y NAME; do
  case $NAME in
    x ) opt_x=$OPTARG;;
    y ) opt_y=1;;
    \? ) echo "Spatny prepinač $OPTARG";;
    : ) echo "Chybi hodnota $OPTARG";;
    esac
done
shift `expr $OPTIND - 1`
```

Práce s časem

- spuštění programu s měřením času:
`time command`
- pozastavení běhu:
`sleep seconds`
- výpis aktuálního (nebo jiného*) data a času:
`date [+format]`
Formát (shodný s funkcí `strftime`): text s %-direktivami
 - `aAbB` ... krátké/dlouhé jméno dne/měsíce
 - `dmyYHMS` ... datum a čas číselně
 - `uUVjC` ... číslo dne v týdnu, týdne, dne v roce, století
 - `cXx` ... „normální“ tvar data a času
 - `s` ... sekundy od počátku „letopočtu“ (1.1.1970) *

Synchronizace

- Pokud dva procesy sdílejí nějaký zdroj, je nutné současný přístup ke *kritickým sekcím* programů ošetřit zámkem.
- Synchronizace přes soubor: program testuje, zda existuje *lock* soubor - pokud ano, je zdroj zamčen, program čeká ve smyčce (`sleep !`), a když zmizí, sám vytvoří nový.
- Test zamčení zámku a jeho nastavení musí být z hlediska operačního systému *nepřerušitelná* dvojice operací, např. vyhovuje `mkdir` nebo přesměrování (`>`) při zapnutém `-C`.
- Po opuštění kritické sekce se soubor pro smaže, je třeba ošetřit i nepřírozené případy (`trap !`). Pro případ kontroly po havárii je dobré zámek označit číslem procesu.

Neinteraktivní zpracování

- Spuštění příkazu se zablokovaným signálem `HUP` a `QUIT` a výstupem do `$HOME/nowhup.out`
`nohup command`
- Spuštění příkazu v určený čas (uživatelé musí být povoleno v souborech `at.allow` resp. `at.deny`, výstup jde uživateli mailem):
`at {-t mmddHHMM | time [+incr] } command`
- Pravidelné spuštění pomocí démona `cron`:

`crontab [-l]`

Příklad záznamu:

```
0 1 * * 1-2,5 /usr/sbin/backup
```

Filtr awk

- Aho, Weinberger, Kernighan
- jazyk podobný C s několika rozdíly:
 - znak LF je významový
 - snazší práce s řetězci
 - je interpretovaný
- dialekty: `awk`, `nawk`, `gawk`
- volání:
`awk [opt] {-f script | pgm} {params | file | -}...`
- filtr zpracovává postupně záznamy (řádky) zadaných souborů a provádí na nich příkazy z `awk`-skriptu
- př.: `ls -l | awk '/^-/ { s += $5 } END { print s }'`

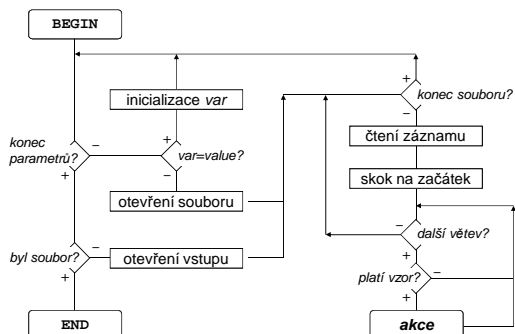
Vzory a akce (awk)

- Program (`awk`-skript) se skládá z větví ve tvaru `vzor { akce }`
- Typy vzorů:
 - `BEGIN` provede se jednou, na začátku práce
 - `END` provede se jednou, na konci práce
 - `/regexp/` provádí se, pokud řádka vyhovuje
 - `expression` provádí se, pokud platí podmínka
 - `vzor1, vzor2` začne se provádět, když platí `vzor1`, přestane se provádět, když platí `vzor2`
- Implicitní vzor: proved' vždy
- Implicitní akce: opiš' řádku

Příklad programu awk

```
BEGIN { procedur=0; radek=0 }
/procedure/ { procedur++; print;
             radek=1; hloubka=0; next }
! radek { next }
        { radek++ }
/begin/ { hloubka++ }
/end/ { hloubka-- }
/end/ && ! hloubka {
        print "Radek:", radek; radek=0 }
END { print "Procedur: " procedur }
```

Diagram běhu programu awk

Rozšířené regulární výrazy (**awk**)

Nové (a změněné) metaznaky

- `exp+`, `exp?` ... opakování (>0, <=1)
- `exp1|exp2|exp3` ... varianty
- `(,)` ... uzávorkování výrazů

Ujasnění významu metaznaků

- `^`, `$` ... začátek a konec testovaného řetězce

Oproti základním regulárním výrazům chybějí

- `\<`, `\>`, `\{`, `\}`, `\(`, `\)`, `\n`

Regulární výraz musí být zapsán jako literál (není možné testovat s výrazem uloženým v proměnné)!

Záznamy (**awk**)

- Záznamem je typicky řádka
- Oddělovač záznamů je uložen v proměnné `RS` a je možné ho změnit za jiný znak: `RS="char"`
 - např. pro HTML: `RS("<")`
- Oddělovačem může být i prázdná řádka: `RS=""`
- Změna se projeví až u následujícího záznamu
- Číslo záznamu: proměnná `NR`
- Oddělovač záznamů na výstupu (řetězec, který ukončuje příkaz `print`): `ORS=string`

Pole záznamu (**awk**)

- Vstupní záznam se automaticky rozdělí na pole
- Počet polí: proměnná `NF`
- Na jednotlivá pole je možné se odkazovat jako `$číslo`
- Číslo lze zadat jako výraz, např. `$(NF - 1)`
- Pozor na rozdíl mezi `NF` a `$NF` !
- Na celý záznam je možné se odkazovat jako `$0`
- Pole záznamu je možné měnit, důsledkem je ztráta přesného tvaru záznamu (zmizí oddělovače)!

Oddělovač polí (**awk**)

- Oddělovač polí je uložen v proměnné `FS`
- Může být inicializován při volání přepínačem `-Fsep`
- Oddělovač může být zadán jako
 - mezera, pak je oddělovačem posloupnost bílých znaků
 - nemezerový znak, pak je oddělovačem každý znak
 - (**nawk**) regulární výraz, např. řádek `a==b`
 - má tři pole, pokud `FS=="="`
 - má dvě pole, pokud `FS=="=="` nebo `FS=="+"`
- Změna platí až od dalšího záznamu *
- Oddělovač parametrů příkazu `print`: `OFS=sep`

Základní syntaxe **awk**

- Jazyk **awk** je řádkově orientovaný
- Příkazy se oddělují středníkem nebo koncem řádky, příkaz musí být (až na výjimky) na jedné řádce
- Má-li příkaz pokračovat na další řádce, musí předcházející řádka končit zpětným lomítkem
- Výjimky:
 - za podmínkou `if` a `while`
 - za čárkou, za otevírací složenou závorkou
 - za operátorem `&&` a `|`
- Komentář: text na řádce počínaje znakem `#`

Konstanty, proměnné (**awk**)

- Konstanty
 - běžné aritmetické konstanty
 - řetězce se omezují uvozovkami
 - *escape* sekvence: `\b`, `\E`, `\n`, `\r`, `\t`, `\ooo`, `\xxx`
- Proměnné
 - mají pouze textovou hodnotu
 - v aritmetickém kontextu se text převede na číslo
 - jsou inicializovány
 - asociativní pole (indexem je řetězec): `var[item]`
 - (**nawk**) speciální *member* operátor: `item in var`

Výrazy (awk)

- aritmetické operátory:
 - běžné C-operátory: +, -, *, /, % (modulo)
 - umocnění: ^
 - přiřazovací operátory, in(de)krement: =, +=, ..., ++, --
- operátor zřetězení: mezera (!)
 - př.: "File: " FILENAME " opened"
- relační a logické operátory (výsledek je 1/0):
 - běžné C-operátory: <, >, <=, >=, ==, !=, !, ||, &&
 - operátor *match* (shoda s regulárním výrazem zadaným literálem, nikoliv proměnnou) a jeho negace: ~, !~
např. test, zda 2. pole začíná tečkou: \$2 ~ /^\.\/
- (nawk) podmíněný výraz: *cond ? then : else*

Základní příkazy (awk)

- {*cmd1*;*cmd2*} ... složený příkaz
- *if*(*cond*)*cmd*[*;**else cmd*] ... podmíněný příkaz
- *while*(*cond*)*cmd* ... příkaz cyklu
- *do cmd*;*while*(*cond*) ... příkaz cyklu
- *for*(*init*;*cond*;*step*)*cmd* ... příkaz cyklu (výraz *step* se vyhodnotí na konci každé iterace)
- *for*(*var in array*)*cmd* ... příkaz cyklu (opakování těla pro každý index, v náhodném pořadí!)
- *break*, *continue* ... konec cyklu, další iterace cyklu
- *next* ... konec zpracování záznamu
- *exit* ... konec programu (skok na větev END)

Výstupní příkazy (awk)

- *print*
tisk celého záznamu ukončeného ORS (default: LF)
- *print str1, str2, ...*
tisk řetězců oddělených ORS (mezera), ukončený ORS
- *printf fmt, par1, par2, ...*
formátovaný tisk
- *print, printf > filename*
výpis do souboru (max. 10 otevřených souborů !)
- *print, printf >> filename*
append do souboru
př.: *printf "%s::%d:\n",
grp, gid >> "/etc/group"*

Knihovní funkce (awk)

- matematické funkce: *int*, *exp*, *log*, *sqrt*
- (nawk): *sin*, *cos*, *atan2*, *rand*, *srand*
- řetězcové funkce:
 - *index*(*s,t*) ... vrací pozici *t* v *s* nebo 0
 - *length*(*s*) ... vrací délku řetězce *s*
 - *split*(*s,var,sep*) ... rozdělí *s* na slova oddělená separátorem *sep* a přiřadí je do prvků pole *var*, vrací počet; př.: *split("194.50.16.1",ip,".")*
 - *sprintf*(*fmt,...*) ... vrací formátovaný text jako řetězec
 - *substr*(*s,pos,len*) ... vrací podřetězec od pozice *pos*
- (nawk): *match*, *close*, *sub*, *gsub*
- (gawk): *tolower*, *toupper*, *strftime*

Vlastní funkce (nawk)

- *function name(parameter-list) {
statements
}*
- *return expression*
- definují se na úrovni klauzulí
- nezáleží na pořadí
- vlastní „knihovna“ funkcí: *awk -f lib -f script ...*
- proměnné jsou globální, parametry lokální
- používají se ve výrazech
- parametry není nutno zadávat všechny

Konfigurace programu v awk

- Předání parametrů přes *echo*:
př.: *echo \$LOW \$HIGH | awk '
NR == 1 { low=\$1; high=\$2;
FS=":"; next }
...'* - /etc/passwd
- Expanze hodnot proměnných pomocí shellu:
př.: *awk /"\$RE"/*
- Nastavování proměnných z příkazové řádky:
př.: *awk var=value1 file1 var=value2 file2*
- Proměnné environmentu (nawk): pole **ENVIRON**
př.: *file = ENVIRON["HOME"] "/log"*

Vestavěné proměnné (awk)

- **RS, ORS, NR, FS, OFS, NF**
- **FILENAME** - jméno právě zpracovávaného souboru
př.: `FILENAME == "-" { ... }`
- **FNR** - číslo záznamu uvnitř souboru
- **ARGC, ARGV** - počet parametrů, pole parametrů
– sémantika jako v C
– v seznamu není awk-skript a přepínače
př.: `{ ARGV[ARGC++] = "soubor" }`
- **SUBSEP** - oddělovač dimenzí v indexu polí
- **RLENGTH** - délka řetězce nalezeného funkcí **match**

Komunikace se systémem v awk

- změna proměnné prostředí: nelze!
– `PATH='awk '{print path}'`
– `eval 'awk '{printf "PATH=%s;HOME=%s", p, h}'`
– `awk '{print path; print home}' | {
 read PATH; read HOME; ...
}`
– `{ read PATH; read HOME; } << EOF
 `awk '{print path; print home}'`
 EOF`
- volání příkazu (**nawk**): funkce **system (command)**
– př.: `system("rm " filename)`
– funkce vrací návratovou hodnotu, ale ne výstup!
– příkaz běží v subshellu!

Příkaz **getline**, roura (**nawk**)

- **getline [var] [<{"-" | filename}]**
načtení řádky z právě čteného souboru, ze standardního vstupu resp. ze souboru *filename* do polí \$0, \$1, ... resp. do proměnné *var*
př.: `getline < "/etc/hosts"`
- **command | getline**
čtení výstupu příkazu (*roura*)
př.: `"pwd" | getline dir`
- **print | command**
výstup do roury
př.: `printf "Job %d ended", id | "mail " adm`
Max. počet otevřených rour: 1!

Jazyk C - soubory

- **.c, *.cpp** zdrojové soubory
- **.h** hlavičkové (*header*) soubory
- **.o** přeložené moduly (*object-moduly*)
- **a.out** implicitní jméno výsledku kompilace
- **/usr/include** kořen systémových headerů
- **/lib/lib*.a, .so** systémové linkovací knihovny

Jazyk C - kompilátor

Volání: `cc [options] file...`

Nejdůležitější volby:

- **ofilename** výstupní jméno
- **c** pouze překlad (nelinkovat)
- **E** pouze preprocesor (nepřekládat)
- **Olevel** nastavení úrovně optimalizace
- **glevel** nastavení úrovně ladicích informací
- **Dmacro** definuj makro pro preprocesor
- **Umacro** oddefinuj makro pro preprocesor
- **Ipath** umístění **#include** souborů (headerů)
- **lib** linkuj s knihovnou **lib/lib.a**
- **Lpath** cesta pro knihovny (**-lib**)

Předdefinovaná makra

Kromě standardních maker (**__DATE__**, **__FILE__**, **__LINE__**, **__cplusplus**, apod.) jsou v UNIXu zavedena další makra jako

- unix** je vždy definováno v prostředí UNIXu
- mips, i386, ...** hardwarová architektura
- __osf__** klon operačního systému
- SunOS** verze operačního systému
- __POSIX_SOURCE, __XOPEN_SOURCE, __ANSI_C_SOURCE** překlad podle příslušné normy

Výpis maker: `cc -dM -E file`

Program `make`

- generátor příkazů
- správa SW projektů
- příklad (soubor `makefile` n. `Makefile`):

```
program: main.o util.o
    cc -o program main.o util.o
main.o: main.c program.h
    cc -c main.c
util.o: util.c program.h
    cc -c util.c
```
- příklad potřebných souborů a slinkování programu:

```
make [program]
```

Syntaxe vstupního souboru (`make`)

- popis závislostí cíle: `targets : [files]`
- prováděné příkazy: `<Tab>command`
- komentář: `#comment`
- pokračovací řádek: `line-beginning\
line-continuation`

Makra (`make`)

- definice makra:
`name = string`
- nedefinovaná makra jsou prázdná
- nezáleží na pořadí definic
- nelze předefinovat
- definice na příkazové řádce:
`make target name=string`
- použití makra:
`$(name)`, `${name}` nebo `(name)`
- systémové proměnné jsou makry

Systémová administrace

- Základní úkoly:
 - instalace (OS, SW balíky)
 - konfigurace (systémy souborů, uživatelé, služby, ...)
 - zálohování systému
 - sledování systému (`syslog`, `cron`,...)
- V principu jsou administrátorské činnosti na různých typech UNIXových systémů podobné, ale speciální prostředky pro jejich vykonávání je podstatně liší, a to i u systémů od stejných výrobců

Start systému

- Jako první proces se startuje `init`, jenž pak řídí další činnost systému.
- BSD systémy:
 - skript `/etc/rc` („run control“)
 - skripty volané z `/etc/rc` (např. `/etc/rc.local`)
 - konfigurace `/etc/rc.conf`
- Systém V:
 - start skriptů řídí úroveň běhu a konfigurační soubor `/etc/inittab`
 - skripty jsou soustředěny do adresářů `/etc/rc#.d`
- V současnosti obvykle nějaká kombinace

Úrovně běhu, `inittab`

- Volí se při startu systému, nebo voláním `init level`
- V detailech se mohou lišit, typicky ale
 - 0 ... znamená zastavení systému
 - 1 ... znamená single-user režim
 - 3 ... znamená plnohodnotný režim běhu
- Konfigurační soubor `inittab`:
`l3:3:wait:/sbin/rc default`

Startovací skripty

- Klasický způsob:
 - pro runlevel # v adresáři `/etc/rc#.d`
 - jména: `S##služba` resp. `K##služba`
 - pořadí dáno číslem
 - skript volá jiný skript z `/etc/init.d` s parametrem `start` resp. `stop`
- Současné systémy používají rozličné variace, pořadí startu obvykle určuje systém sám podle vyznačených závislostí

The End